

■ içindəkilər

03 BAŞ REDAKTORDAN

TEYMUR ƏHMƏDOV

06 ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLU

ANAR

16 AXC DÖVRÜNDƏ MƏDƏNİYYƏT

QURUCULUĞUNUN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

MÜBARİZ SÜLEYMANLI

26 İNSAN DÜNYASININ ÇIRAĞI

KÖNÜL BÜNYADZADƏ

32 SƏLİM TURAN

DİLQƏM ƏHMƏD

38 "HİDAYƏT" CƏMİYYƏTİNİN İBRƏTAMİZ

FƏALİYYƏTİ VƏ TƏCRÜBƏSİ

MƏMMƏDƏLİ BABAŞLI

44 ƏRƏNLƏR BİR DƏNİZDİR

YUNUS ƏMRƏ

46 AZƏRBAYCAN ƏLYAZMA SƏNƏTLƏRİNDƏ

BESTİAR VƏ NATURALİST MOTİVLƏR

SƏBİNƏ NEMƏTZADƏ

52 HƏYATIN ÖZÜ

GÜLARƏ MUNİS

54 HUMAYUN

VAQİF SULTANLI

60 KÖNLÜM SƏNİ UMDU

AZADƏ NOVRUZOVA

62 QAYITMA

ƏLİ VƏKİL

06

ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLU

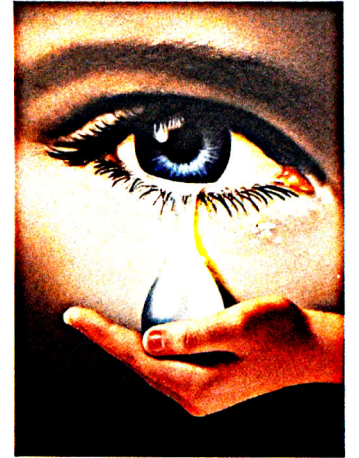
ANAR

26

İNSAN DÜNYASININ ÇIRAĞI

KÖNÜL BÜNYADZADƏ

32

SƏLİM TURAN

DİLQƏM ƏHMƏD

54

HUMAYUN

VAQİF SULTANLI

Humayun

VAQIF SULTANLI

“ İyirmi iki yaşlı Humayun Babur şahın ilk övladıydı. Hökmdar oğluna o qədər bağlıydı ki, yalnız səltənətini deyil, həyatını, gələcəyini onsuz təsəvvür eləyə bilmirdi...

8-10 fevral 2019,
Yeni Dehli-Aqra, Hindistan

tarixi hekayə

Loğman xəstənin uyuduğu çadır-
dan çıxıb Babur şahın hüzurun-
da ikiqat əylərək təzim etdi;
hökmdar əlinin işarəsiylə oturmasını
bildirincə taxtla üzbəüz xalının üstündə
əyləşdi. Bir şey söyləməsə də, Loğmanın
səssizliyi, səyriyənin üzünün pərişan ifadə-
si xəstənin halını bəlli edirdi.

Babur şah Loğmanın qərarlılığını
duyunca:

– Məndən heç nəyi gizləmə, – dedi.

Loğman suçlu insanlar sayaq baxışla-
rını şahdan yayındıraraq:

– Əlahəzrət...

Babur şah onun sözünü kəsərək sərt
səslə:

– Gözlərimin içinə baxaraq danış, –
dedi.

Loğman özünü toparlayaraq:

– Əlahəzrət, xəstənin vəziyyəti ağırdı,
daha nələr etmək gərəkdini söyləmə-
də acizəm. – Bir anlığa nəfəsini dərərək
sözlərinə davam etdi. – Nə yazıqlar ki,
müalicənin səmərəsi yoxdu.

İyirmi iki yaşlı Humayun Babur şahın
ilk övladıydı. Hökmdar oğluna o qədər
bağlıydı ki, yalnız səltənətini deyil, hə-
yatını, gələcəyini onsuz təsəvvür eləyə
bilmirdi. Humayun xəstələnəndən bəri
Babur şahın gözlərində dünya dəyişmiş,
həyat büsbütün dəyərini itirmişdi. Yur-
dun müxtəlif səmtlərindən dəvət olunan
loğmanlar, təbiblər xəstənin dərdinə əlac
edə bilmirdilər. Himalayın əlçatmaz yük-

səklilərindən, sıldırım qayalardan də-
rilmiş güllərdən, çiçəklərdən hazırlanan
məlhəmlər faydasız idi. Həkimlərin bü-
tün səylərinə baxmayaraq Humayunun
halının get-gedə ağırlaşması Babur şahı
için-için yeyir, həyatdan soyudurdu.

Sarayda da hər şey düzənini itirmiş-
di; bütün əyan-əşrəf yalnız onun sağa-
lıb ayağa qalxması barədə düşünür, hər
hansı məsələ ilə bağlı hökmdara söz söy-
ləməyə cəsarət etmirdilər.

Neçə gündən bəriydi ki, xəstəni Sən-
bəldən Dehliyə, daha sonra Aqraya gətiz-
dirmişdi. İbrahim Ludinin anasının əliylə
yeməyinə zəhər qatılandan sonra ən sa-
diq adamlarına belə ehtiyatla yanaşırdı,
bu üzdən oğlunun öz nəzarəti altında
müalicə olunmasına qərar vermişdi. Əs-
lində, gəzdiyi-gördüyü yerlər içərisində
Kabilin təbiətinə bənzərini xatırlamır,
bəlkə, oranın havasının oğlunun şəfa tap-
masına kömək edəcəyini düşünürdü. An-
caq xəstəni indiki halında gəzdirmək də
ağılsızlıq olardı.

Loğman çıxandan sonra Babur şah
oğlunu yoxlamaq üçün onun çadırına
girəndə xəstənin soluxmuş baxışları
məchul bir nöqtəyə zillənmişdi. Günlər-
lə davam edən qızdırma Humayunu üz-
müş, incəltmiş, tanınmaz hala salmışdı.
Üzündə, gözlərində həyat eşqi qaynayan
o gəncdən əsər-ələmət qalmamışdı.

Atasının gəlişini duyunca Humayun
yerində qımıldandı, ancaq başını yastıq-

dan qaldırmağa taqəti çatmadı. Babur şah oğlunun yatağı yanında yerə çöküb onun əllərini ovcuna aldı, barmaqlarına yüngülcə sığal çəkdi. Oğlunun əlləri odutub yanırdı. Baxışları qarşılaşınca uşağın gözlərində yaş gilələndi. Hökmdar ipək dəsmalla onun göz yaşlarını sildi, toxtaqlığını itirməmək üçün içində düyünlənən qəhərini uddu.

Babur şah Humayunun ona zillənən baxışlarının dərinliyində lal bir ümitsizliyin sayrışdığınyı duydu. Oğlunun səhhəti Aqraya döndüyü ilk günlər belə ağır deyildi. O zaman övladının çöhrəsində tezliklə sağalib ayağa duracağına daha çox ümid bəslədiyi hiss olunurdu. İndi isə o ümid işartıları tamam öləziyib sönmüşdü. Qızdırmanın təsirindən hərdən xəstənin

sayıqlaması tuturdu, anlaşılmayan sözlər söyləyir, çöhrəsi rəng verib rəng alırdı, bəzən isə onu soyuq tər basır, bir müddət huşunu itirirdi.

Xatunu Maham bəyim bir anlığa belə oğlunun yanından çəkilmir, bütün günü xəstəyə özü qulluq edirdi. Övladının göz görə-görə əriyib getməsinə dözə bilməyən qadının ümitsizcəsinə ondan çarə diləyən baxışları Babur şahı əzir, ağrıdırdı. Təkcə Maham bəyim deyil, qızları Gülrənglə Gülbədən də gecə-gündüz qardaşlarının yatağı yanında növbə çəkir, xəstənin hər bir istəyini can-başla yerinə yetirirdilər.

Öylədən sonra Maham bəyimin dəvətiylə Mir Əbülqasımın saraya gəldiyi xəbəri veriləndə Babur şah özünü ələ alaraq taxta sarı yeridi. Mir Əbülqasım nüfuzlu din xadimi olsa da, əslində, Babur şah oğlunun xəstəliyi ilə bağlı onun məsləhətlərinin bir fayda verəcəyinə inanmırdı. Xəstənin belə ağır durumunda qosqoca təbirlər aciz qalmışdusa, o neyləyə bilərdi ki? Ancaq suda boğulanın saman çöpündən tutmaqla xilas olacağını düşündüyü kimi, xəstənin indiki halında zərrəcə işıq ucu görünən hər şeydən yapışmaqdan savayı çarəsi yox idi. Bir yandan da oğlu xəstələnəndən gecəsi-gündüzü olmayan xatunu Maham bəyimin qəlbini qırmaq istəmirdi.

Babur şahın özündə olmadığını duyan Mir Əbülqasım hökmdarın önündə təzim edərək söhbəti uzatmadan:

– Əlahəzrət, xəstənin şəfa tapması üçün bir qurban niyyət edin, – dedi.

Şahdan cavab gəlməyincə:

– Sizin bahalı bir almaz daşınız vardı... Səhv etmərsə, İbrahim şahla savaşa qənimət kimi ələ keçirilmişdi. Onu nəzir deyə bilərsiniz, – sözünü tamamladı.

Babur şah xəzinədarı çağırtdıraraq qiymətli almaz daşını – kuhinuru gətirməsini əmr etdi. Xəzinədar çox keçmədən içəri girərək qızıl tabaqda bəzəkli bir mücrünü hökmdara təqdim etdi.

Şah mücrünü əlinə alaraq qapağını açdı və qırmızı məxmərə bükülmüş almaz daşı çıxardı. Daşın gözqamaşdırıcı parıltısı bir andaca sarayın tutqun hücrəsinə işıq saldı.

Şah almazı çevirib diqqətlə o üz-bu üzünə göz gəzdirdi. Sonra dəyərsiz bir əşya kimi təkrar məxmərə bükərək mücrüyə qoydu.

– Bunumu nəzir etməmi istəyirsən? – sordu və bir anlığa baxışları toqquşunca Mir Əbülqasımın gözlərini yayındırdığı nəzərindən qaçmadı. “Olmaya bu daşı nəzir adına mənimsəmək istəyir”, – şah bir anlığa zehmindən keçirdi, ancaq oğlunun can çəkdiyi indiki məqamda belə fikirlərlə beynini yoracaq ovqatda deyildi, ona görə də etinasız halda əlavə etdi: – Humayunun dünya malında gözü yoxdu, onun yolunda bu qiymətli daşın nə dəyəri olacaq ki...

Mir Əbülqasım nə deyəcəyini bilmədiyindən susdu.

Babur şah qəfildən yerində dikələrək:

– Özümü qurban demək istəyirəm, – sözlərinə bir qədər ara verərək, – bilirəm ki, Humayunun məndən qiymətli sərvəti yoxdu, – dedi.

Mir Əbülqasım hökmdarın bu qərarından səksəndi:

– Yox, yox, əlahəzrət, özünüzü qurban deməyin. Ürəyimə damıb ki, nəzir-niyazdan sonra Humayun sağalıb ayağa duracaq. Ancaq sizsiz bu böyüklükdə məmləkətin taleyinin necə olacağını təsəvvür edirsinizmi?

Hökmdar ayağa qalxaraq:

– Yox, artıq qərarımı verdim. Oğlunun əzablarına dözə bilmirəm, – dedi və cəld addımlarla bağçaya çıxdı.

Qürub çağıydı. Babur şah dəstəmaz alıb əynini dəyişdi, yatağında qızdırımdan yanib qovrulan Humayunun başına üç dəfə fırlandı, dodaqlarının altında oğ-

luna şəfa diləyərək özünü qurban dedi. Sonra səcdəgaha girdi, namazını qılarına duasını təkrarladı:

– Uca Rəbbim, sənə məxsus olan canımı qurban deyirəm. Humayunun azar-bezarının mənə gəlməsini, onun tezliklə şəfa tapmasını diləyirəm. Yaradanım, oğlunun nicatı üçün sənin böyüklüyünə pənah gətirirəm, öz qüdrətini göstər...

Babur şah duasını bitirərək səcdəgahdan çıxdı. Sanki üstündən dağ götürülmüş kimi rahat nəfəs aldı.

Uzaqdan gələn musiqi səsini duyunca ixtiyarsız olaraq ayaq saxladı. Humayun yatağa düşəndən ruhunu qaramat basmış, qulağı belə səslərə yadırgamışdı. Səbindən gənc olduğu sezilən xanəndə “Humayun” muğamını oxuyurdu. Mirzə Mənsur Təbrizinin oğlunun şərəfinə qoşduğu bu dəstgahı illər öncə Kabil sarayında düzənlədiyi bir ziyafətdə dinləmişdi. İllah da muğam üstündə Nəsimidən, Nəvidən oxunan qəzəllər onu əməlli-başlı sehləmişdi. Sonralar “Humayun” dəstgahını dinləmək niyyətiylə dəfələrlə Mirzə Mənsuru başının dəstəsiylə saraya dəvət edərək ağırlamışdı.

İndi ustad xanəndənin vaxtsız ölümündən sonra ilk dəfə idi ki, “Humayun” muğamının belə yanıqlı oxunduğunu eşidirdi. Sanki səs keçmişlərdən, tarixin sirli toranlıqlarından gəlir, işıq, aydınlıq adına var olan hər şeyi alıb aparır, yer üzünü dərdə, qüssəyə boyayaraq çıxıb gedirdi. Udun boğuş sədaları altında xanəndənin həzin avazı ruhunu sızladır, içini, varlığını yeyir, bitirirdi. Oğlunun şərəfinə bəstələnən muğamın nədən bu qədər dərdli olduğunun sirrini anlamağa çalışır, içinə axan göz yaşlarının selində boğula-boğula xanəndənin səsinin dərinliyində dünyanın taleyi, gələcəyi ilə bağlı ona məlum olmayan nələrinsə gizləndiyini duyurdu.

Ay doğmuş, gecəni gümüşü rəngə boyamışdı. Ağır addımlarla Camna çayının sahilinə endi. Ayın aydınlığında səs-siz-səssiz axan suyun ləpələri par-par parıldayırdı. Hökmdar sahilə yastı bir daş üstündə oturub uzun müddət suyun səssiz axışını dinşədi. Qayğılı çağlarında dəfələrlə sahilə enərək beləcə suyun sehinə dalmışdı, ancaq ilk dəfə idi ki, çayı bu rəngdə, bu halətdə görürdü.

Xəyallar onu alıb uzaqlara apardı. Səmərqənd uğrunda savaqlar, Kabilin alınması, İbrahim Ludi ilə döyüşü, Hindistanın fəthi, daha nələr-nələr uzaq, sirli mənzərə kimi gözləri önündən gəlib-keçirdi. Zamanın bunca sürətli axışına inanmağı gəlmirdi; indi ömrünün qırx yedinci payızını yaşayırdı. Sanki olub-bitənlər göz qırpımındaca baş vermişdi.

* * *

...Gecədən xeyli keçmiş hökmdarın səhhəti qəfildən ağırlaşmağa başladı. Şah kimsəyə bildirmədən yatağına uzanaraq uyumaq istəsə də, ağrının şiddətindən yata bilmədi. Yalnız səhər üzü azacıq mürgüləyincə Humayun yuxusuna gəldi; mələklər oğlunun başı üstündə layla çalır, qanadları ilə üz-gözünə sığal çəkirdilər.

Səhər açılınca vəziyyətdən hali olan xatunu Babur şahı yoxlamaq niyyətiylə sarayın baş təbibini çağırırsa da, hökmdar

müalicəyə lüzum görmədiyini bildirərək onu qəbul etmədi.

Şah qızdırmanın hərarətindən do-daqları titrəyə-titrəyə Humayunu soruşdu və oğlunun səhhətinin yüngülləşdiyini xəbərini duyunca dualarının Allaha ulaştığını anlayaraq rahat nəfəs aldı. Elə həmin gün hökmdar ağır xəstə olmasına baxmayaraq saray əyanını toplayıb Humayunun vəliəhdliyini təsdiqlədi və hakimyyəti oğluna təslim etdi.

Sonra isə ona zillənən sual dolu baxışların ağırlığı altında xəstəliyi ilə uyuşmaya-caq ötkəmliklə vəsiyyətini dilə gətirdi:

– Məni Kabildə dəfn edərsiniz...

Hökmdarın səsində elə bir əminlik vardı ki, kimsə təsəlli xatirinə bir söz söyləməyə cürət etmədi.

...Bu hadisədən üç gün sonra Babur şah onu yoxlamağa gələn oğlu Humayunun qolları arasında dünyaya gözlərini yumdu.

Böyük türk xaqanın vəsiyyətinə doqquz il sonra əməl olundu.

“ İndi ustad xanəndənin vaxtsız ölümündən sonra ilk dəfə idi ki, “Humayun” muğamının belə yanıqlı oxunduğunu eşidirdi. Sanki səs keçmişlərdən, tarixin sirli toranlıqlarından gəlir, işıq, aydınlıq adına var olan hər şeyi alıb aparır, yer üzünü dərdə, qüssəyə boyayaraq çıxıb gedirdi...

